SOCIALINIO TEISINGUMO SCENARIJŲ KŪRIMAS: KARTOS IR VERTYBIŲ PRIORITETAI

Vitalija Rudzkienė
Mykolo Romerio Universitetas, vital@mruni.eu

Miglė Eleonora Černikovaitė
Mykolo Romerio Universitetas, miglec@mruni.eu

Abstraktas

Tikslas –išnagrinėti dviejų, ideologiškai prieštaringų visuomenės grupių, individualistų ir kolektyvistų, suvokiamo socialinio teisingumo vertybių prioritetus, patikrinti šių vertybių tęstinumą gyventojų kartose ir sudaryti galimus ateities scenarijus pagal išskirtus vertybių prioritetus.

Metodologija – Tyrimas grindžiamas lyginamąja literatūros šaltinių analize ir statistiniais aprašomosios, suderinamumo ir dispersinės analizės metodais. Lietuvos gyventojų ir jų kolektyvinių-individualistinių vertybių prioritetų nustatymui buvo panaudoti bandomosios ir reprezentatyvios apklausų duomenys. Straipsnio analitinė dalis remiasi sudarytu teoriniu tyrimo modeliu, kurio pagalba analizuojami reprezentatyvios apklausos, kurią 2013 m. balandžio 10 – 14 atliko visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras Vilmorus, rezultatai.

Rezultatai – Pastaraisiais metais socialinės srities įžvalgų ir scenarijų kūrimui skiriamas vis didesnis dėmesys. Priežastis ta, kad sudėtingos socialinės dinaminės sistemos vystymosi pokyčiai yra globalaus pobūdžio ir todėl tiksliai nuspėti būsimą ateities versiją yra beveik neįmanoma. Todėl scenarijai, kurie atskleidžia galimas ateities alternatyvas veikia kaip priemonė, padedanti įvertinti vykstančių pokyčių ateities tendencijas, tikėtinus rezultatus, skatinanti diskusijas ir nuomonių integravimą. Scenarijų taikymas socialinėse –ekonominėse, komunikacinėse, inžinerinėse sistemose atskleidžia pagrindinių veiksnių ir idėjų raidos krytis, jų ryšius ir poveikį ateities vizijoms įgyvendinimui.

Straipsnyje sudarytas socialinių vertybių rinkinys, kuris minimizuotas daugiamačių statistinių metodų pagalba. Remiantis reprezentatyvia Lietuvos gyventojų apklausa, išskirti kolektyvinių-individualistinių vertybių rinkiniai ir nustatyti jų prioritetai. Įvertinus pasaulėžiūrinius ir kartų skirtumus, sukurti pradiniai galimi ateities scenarijai.

Tyrimo ribotumas – Sukurti scenarijai turėtų būti tobulinami ir tikslinami įvertinant globalias vyraujančias tendencijas ir sukauptą istorinę patirtį. Labai svarbus visuomenėje vyraujančių normų suvokimas, kuris šio straipsnio rėmuose nenagrinėjamas.

Praktinė reikšmė – Sudaryti scenarijai leidžia ištirti, kaip ateities technologijos paveiks valdymą ir, priešingai, kaip kokią įtaką galimos valdymo formos gali turėti technologijų taikymui ir privataus sektorius santykiai su valstybiniu.

Originalumas/Vertingumas – Pagrindinis socialinio teisingumo teorijų trūkumas yra tas, kad jos ignoruoja arba neatskleidžia kaip jų deklaruojami principai bus įgyvendinami konkrečioje socialinėje ekonominėje aplinkoje. Šia tema esantys empiriniai tyrimai gana kuklūs, ypač lyginant su gausiais teoriniais teisingumo istorijos, socialinio teisingumo ištakų, socialinio teisingumo paradigmų tyrimais. Straipsnis siekiama prisidėti prie šios spragos mažinimo ir prie darnios, socialiai teisingos viešosios politikos vystymo.

Raktiniai žodžiai - Suvokiamas socialinis teisingumas, socialinė darna, socialinė atskirtis, scenarijai, valdymas bendradarbiaujant.

Parengta vykdant LMT finansuojamą projektą SIN-12005 „Piliečių ir vartotojų socialinio-ekonominio teisingumo suvokimo formavimo gairės“.

Įvadas. Ateities įžvalgos

Ateities įžvalgų tyrimai ypatingi tuo, kad jie nėra atskira mokslo disciplina, o jungia daugelio mokslo sričių žinias. Įžvalgos iš esmės yra galimų pokyčių ir galimų procesų tyrimai. Jos gali būti taikomos ir technologijoms, ir socialinėms sistemoms. Įžvalgos – tai ne prognozavimas, ar trendų nustatymas, bet numatymas fundamentinių ar sisteminių pokyčių, kurie įvyks per artimiausius 5, 10, 20 ar 30 metų. Įžvalgos nėra ateities prognozė, bet galimos ateities scenarijai ar iliustracijos, galimybė nustatyti geriausią ir blogiausią galimus atvejus.

Dažnai įžvalgos pasirodo esančios klaidingos, trūksta tyrimų, numatančių kritinius atvejus. Dažnai klaidų priežastys – netikslūs duomenys ir nestabilūs modeliai, tinkamų kokybinių metodų trūkumas, o svarbiausia – praeities vertinimo taikymas aiškinant ateitį. Ateitis gali būti tiriama tik remiantis dabartimi, kitaip tariant, tik esama situacija gali išryškinti ateitį. Tai yra pagrindinė įžvalgų idėja. Dėl pasaulyje didėjančio neapibrėžtumo kyla ir didelė nestabilumų grėsmė, todėl teisingas ateities numatymas turi didžiulę vertę (MA 2005, IPCC 2007, Ascher, Overholt, 1983).

Visuomenėje vykstančius procesus galima įvertinti įvairiais būdais. Į šiuos procesus žvelgiant kaip į kompleksinę kognityvinę sistemą galima pritaikyti šių sistemų analizės principus. Vienas iš tokių principų – modulumo principas, pagal kurį sistema išskaidoma (dekomponuojama) į mažesnes grupes logiškai susijusių elementų. Toks suskaidymas ir ribų nustatymas palengvina ir pačios sistemos, ir jos atskirų dalių tarpusavio ryšių analizę (Langlois, 2000).

Atliekant sudėtingos sistemos struktūrinę-funkcinę dekompoziciją išskirtos dalys išdėstomos taikant hierarchijų metodą, kuris pastaraisiais metais plačiai pradėtas taikyti vadybai modeliuoti. Šį metodą išpopuliarino T. L. Saaty, kuris savo darbuose nagrinėja analitinio hierarchinio vertinimo problemas neapibrėžtumo sąlygomis (Saaty, 1994; Saaty, 2007). Hierarchijos struktūroje T. Saaty išskiria dvi dedamąsias: įvertintus hierarchinius kriterijus, gautus tikslo dekompozicijos metodu, ir ekspertų sugeneruotas sprendimo alternatyvas. Alternatyvos lyginamos tarpusavyje pagal apibendrintus kriterijus, išrenkama geriausia alternatyva. Saaty hierarchijų metodas gerai tinka statinėse (nepriklausančiose nuo laiko) situacijose, kuriose leidžia patikimai išrinkti geriausią sprendinį pagal didelę kriterijų aibę. Taikant šį metodą objektų aibės {*Di*} savybės ar jų įvertinimai pateikiami matrica $A = (a_{ij})$, $i, j = 1, 2, \ldots, n$.

Pasaulyje taikomos scenarijų kūrimo metodologijos pasižymi didele įvairove. Įžvalgų metodologija tobulinama, tačiau apskritai įžvalgų procesą sudaro keli pagrindiniai žingsniai:

1. pagrindinių tendencijų nustatymas;
2. pagrindinių tendencijų apsvarstymas (diskusijos ekspertų grupėse);
3. ateities scenarijų sukūrimas;
4. scenarijų analizė ir sprendimų priėmimas.

Ateities įžvalgos ir scenarijai turi ilgą taikymo patirtį vystant technologines žinias, kur jų nauda yra neabejotina. Tačiau vis dažniau kuriami scenarijai taikomos analizuojant ir numatant socialinę ir ekonominę valstybių ir pasaulio ateitį (Sustainable Development…, 2013; 21;The Future Role…, 2013).

Scenarijų kūrimo metodai ir jų fundamentinės savybės

Scenarijų kūrimas grindžiamas keliomis pagrindinėmis idėjomis (Schoemaker, 1991; Schoemaker, 1995). Kaip žinome, socialinis-ekonominis ar technologinis prognozavimas, kaip ir bet kuris kitas, gali būti sėkmingas tik esant stabilioms sąlygoms. Tačiau dėl įvairių veiksnių (ekonominių, politinių sprendimų, globalių sąlygų pokyčių) įvykiai retai kada klostosi taip, kaip tikimasi. Scenarijų metodas prognozavimo uždavinį sprendžia taikant dekompozicijos principą, kai išskiriami atskiri galimi įvykių vystymosi variantai (scenarijai). Visa scenarijų aibė apima visus įmanomus vystymosi variantus. Tuo pat metu kiekvienas atskiras scenarijus turi pateikti pakankamai tikslią ateities prognozę, o bendras scenarijų skaičius turi būti aprėpiamas (Armstrong, 2006; Bishop et all, 2007; Georghiou, Keenan, 2005; Popper, 2008; Volkery et al, 2008).

Taikant scenarijų metodą būtini du etapai: sukūrimas išsamaus, tačiau aprėpiamo scenarijų rinkinio ir išsamus prognozavimas remiantis kiekvienu konkrečiu scenarijumi ir galimybė gauti atsakymus į tyrimui rūpimus klausimus.

Kiekvienas iš šių etapų formalizuotas tik iš dalies. Didžioji svarstymų dalis atliekama kokybiniu lygmeniu, kaip įprasta socialinių ir humanitarinių mokslų srityse. Tai daroma todėl, kad aukšto lygio formalizavimas ir matematizavimas įneša apibrėžtumo ten, kur iš esmės jo nėra, arba sukuria sudėtingą matematinį aparatą. Esant stabilioms sąlygoms įvykiai gali būti įvertinami taikant statistinius laiko eilučių prognozavimo metodus. Tačiau prieš tai turi būti atlikta ekspertinė analizė, kurios išvados kartais yra pakankamos ir pa-

pildomi metodai nėra būtini. Scenarijų rinkinys negali būti labai didelis, todėl mažai tikėtinus įvykius tenka atmesti.

Scenarijų pagrindą sudaro analizių mišiniai, jiems naudojami įvairių mokslo sričių duomenys ir metodai: matematikos, ekonomikos, ekologijos, inžinerijos ir t. t., remiamasi teisės ir normatyviniais aktais, kalbomis, istorinėmis analogijomis.

Scenarijų kūrimo metodams skirtoje literatūroje ir apžvalgose minimos atskiros scenarijų kūrimo mokyklos ir jų sukurti scenarijų kūrimo metodai (Impact of Technological…, 2002; Rotmans et all, 2000). Pastaraisiais metais vis aiškiau suvokiant ir pripažįstant scenarijų vertę, didėja ir scenarijų kūrimo metodų. Prie populiariausių metodų priskiriamas Global Business Network (GBN) matricinis metodas, kurį apie 1970 metus sukūrė Pierre'as Wackas ir išpopuliarino Peteris Schwartzas ir Keesas van der Heijdenas (Schwartz, 1996; Kees van der Heijden, 1996). Šis metodas prilyginamas scenarijų kūrimo standartui. Tačiau GBN metodas yra tik vienas iš daugelio metodų, taikomų kuriant scenarijus. Galima išskirti keletą scenarijų kūrimo metodikų, kurių kiekvieną dar sudaro kelios šio tipo variacijos. Kai kurie autoriai išskiria net 8 scenarijų kūrimo metodų grupes (P. Bishop et all, 2007).

Vertybės socialinio teisingumo suvokimo kontekste

Termino „suvokimas" reikšmė skiriasi priklausomai nuo mokslo srities. Socialinėje psichologijoje suvokimas suprantamas kaip mokslas apie tai, kokį poveikį žmonių mintys, jausmai ir elgesys turi kitiems ir yra veikiami kitų žmonių (Hogg and Vaughan, 2002). Situacijos teisingumo ar neteisingumo suvokimas apima atpažinimą arba įvertinimą (neišreikštinį). Tai, savo ruožtu, paremta individualiomis ir visuomeninėmis vertybėmis, t. y. ką individas supranta esant teisingu ar neteisingu, vertu ar nevertu. Vertybės, kuriomis individas remiasi vertindamas situacijos teisingumą, turi visą eilę apibrėžimų. Vienas iš dažniausiai taikomų yra Rokeach (1973, p.5), kuris apibrėžė vertybes kaip ilgalaikį tikėjimą, kad konkretus elgesio būdas ar siekiamas egzistavimo būvis yra asmeniškai arba socialiai priimtinesnis nei priešingas ar atvirkščias elgesio modelis ar siekiamas egzistavimo būvis. Kitaip sakant, tai normatyvinės idėjos apie teisingumą, t. y. idėjos apie tai, kas yra svarbu ar verta didelio dėmesio.

Manoma, kad vertybės yra vienos iš svarbiausių veiksnių, lemiančių individų ir visuomenių elgesio skirtumus (Schwartz, 2006). Svarbiausia socialine tikslo vertybe laikoma tobula, socialiai teisinga, visuomenė. Savo ruožtu, pri-

klausomai nuo to, kaip šio tikslo siekiama, išskiriamos socialinės moralinės, socialinės politinės ir socialinės teisinės vertybių grupes (Juknevičius, 2002;).

Vertybės yra vienas iš pamatinių socialinio teisingumo suvokimo elementų. Nors pastaraisiais dešimtmečiais visa eilė mokslininkų ir tarptautinių organizacijų vertybėms skiria daug dėmesio, tiksliai išvardinti specifines, tarp jų ir socialines politines bei socialinio teisingumo, vertybes nėra trivialu. Keičiantis socialinei – demografinei aplinkai (išsilavinimui, informuotumui ir pan.), laike keičiasi ir žmonių vertybinės preferencijos. Vertybių koncepcijas ir jų raidą analizavę mokslininkai skirtingai įvardija prioritetines vertybes (Lazutka, 2006). Nežiūrint į tai, vertės teoretikai randa esminių skirtumų tarp vartotojo ir piliečių interesų. Vartotojo interesas rodo gerbūvio preferenciją, kurios individas siekia sau, tuo tarpu piliečio preferencija apima visą visuomenę. Vartotojo preferencijos yra gana stabilios, o piliečio priklauso nuo konkrečios situacijos.

Lietuvos gyventojų ir jų kolektyvinių-individualistinių vertybių prioritetų nustatymui buvo panaudoti bandomosios ir reprezentatyvios apklausų duomenys. Reprezentatyvią apklausą 2013 m. balandžio 10–14 atliko visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras Vilmorus. Jos metu buvo apklausta 1050 Lietuvos gyventojų. Apklausos metu respondentai išreiškė savo nuomonę penkių balų standartine Likert skale įvertindami pateiktas vertybes. Į reprezentatyvios apklausos vertybių sąrašą buvo įtraukti šie teiginiai (1 lentelė):

1 lentelė. Teiginiai, susiję su socialinio teisingumo vertybėmis

1	Dėl visuomenės gerovės žmogus privalo aukoti savo laisvalaikį ir dalyvauti visuomeninėje veikloje
2	Jeigu žmogaus asmeniniai tikslai nesutampa su visuomenės, jis turi derintis prie visuomenės tikslų
3	Žmogus pirmiausia turi rūpintis savo asmenine gerove, net jeigu tai ir nenaudinga kitiems
4	Žmogaus laisvės tikslas – sudaryti kuo geresnes sąlygas asmeninių interesų tenkinimui
5	Žmonės privalo pasitikėti valdžia ir reikšti jai pagarbą.
6	Visuomenėje sukurtas gėrybes reikia perskirstyti taip, kad būtų patenkinti pagrindiniai poreikiai ne tik gerai uždirbančių, bet ir visų kitų žmonių
7	Skirtumas tarp to, ką uždirba Lietuvoje turtingi žmonės ir eiliniai piliečiai, yra per daug didelis
8	Manau, kad priimti sprendimai yra sąžiningi ir teisingi tik tada, kai juos priimant žmogus dalyvauja asmeniškai
9	Kokia bebūtų problema, ją sprendžiant svarbiausia išlaikyti santarvę visuomenėje, net jeigu kai kurios žmonių grupės dėl to ir nukenčia

1 lentelės tęsinys

10	Manau, kad visuomenės lyderiai išmano problemas geriau už kitus, todėl turime jais pasitikėti ir leisti jiems spręsti mums visiems aktualias problemas
11	Žmonės nebūtinai turi žinoti visą informaciją, nes ji reikalinga tik tiems, kurie priima sprendimus
12	Manau, kad pas mus vienodai mandagiai ir pagarbiai elgiamasi su visais žmonėmis, nepriklausomai nuo jų padėties visuomenėje
13	Aš nesijaučiu vienišas /-a, nes esu Lietuvos visuomenės, man artimos bendruomenės, dalis

Kolektyvistų ir individualistų vertybių preferencijos

Visi tyrime dalyvavę respondentai buvo suskirstyti į tris grupes (kolektyvistai, individualistai ir neapsisprendę) pagal kriterijus: A1: „Jeigu žmogaus asmeniniai tikslai nesutampa su visuomenės, jis turi derintis prie visuomenės tikslų“ ir A2: „Žmogus pirmiausia turi rūpintis savo asmenine gerove, net jeigu tai ir nenaudinga kitiems“. Taikant šiuos kriterijus kolektyvistų ir individualistų aibės buvo suformuotos pagal taisyklę: jeigu A1 suteikta didesnė vertė nei A2, respondentas priskirtas kolektyvistams, jei priešingai- individualistams, jeigu vienodai – neapsiprendusiems (abejojantiems) (1):

$$\forall x_i : (A1_i > A2_i \rightarrow x_i = "kolektyvistas") \wedge (A1_i < A2_i \rightarrow x_i = "individualistas") \wedge (A1_i = A2_i \rightarrow "abejojantis"), i = 1,2,\cdots,1050. \quad (1)$$

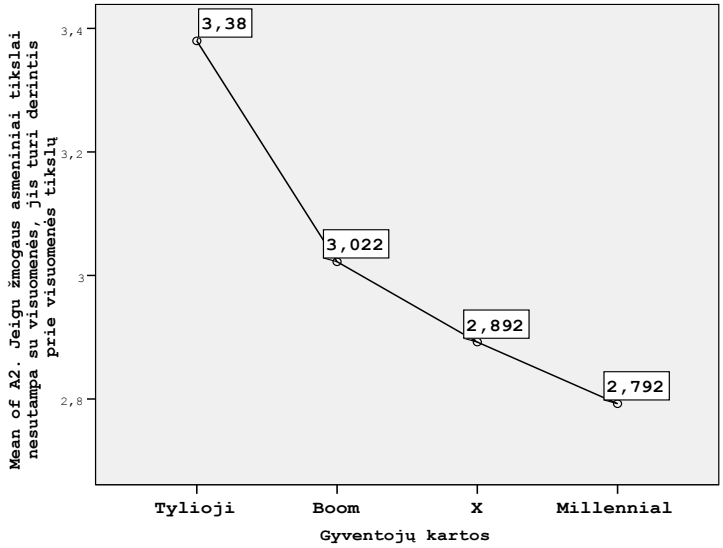
Taip buvo išskirti 466 (44,4 proc.) individualistai, 215 (20,5 proc.) kolektyvistų ir 369 (35,1 proc.) neapsiprendusių respondentų.

Respondentų kartų išskyrimui buvo pritaikyta Howe ir Strauss (Howe, Strauss, 2000) klasifikacija ir išskirtos keturios kartos: „GI“ karta, kurią sudaro 1901-1924 m. gimę žmonės (Europoje 1900-1918), „Tylioji“ karta, gimimo metai 1925-1942 (Europoje 1919-1945), „Bumo“ karta („boom“ apibūdina didelį tų metų gimstamumą) – 1943-1960 (Europoje 1946-1965), „X“ karta, gimimo metai – 1961-1981 (Europoje 1966-1984) ir „Tūkstantmečio“ (Millennial) karta – 1982-2005.

Vienfaktorinės dispersinės analizės ANOVA metodas buvo pritaikytas kartų vertybių skirtumams nustatyti. Šio metodo nulinė tyrimo hipotezė teigia, kad visų kartų respondentai teiginius vertina vienodai, t. y. H_0: $\mu_1 = \mu_2 = \ldots = \mu_k$. Čia μ –grupių populiacijos vidurkis, o k – grupių skaičius.

Kadangi Levene dispersijų homogeniškumo kriterijus nerodė dispersijų skirtumų, tikrinimui buvo pasirinktas F kriterijus. Šis kriterijus patvirtino,

kad ne tik kad grupių vidurkiai skiriasi (F =24,5, df=3, p=2.5E-15), bet kad yra statistiškai reikšmingi visų kartų nuomonių vidurkių skirtumus (LSD kriterijus, visų grupių p< 0.05). Galima daryti išvadą, kad kai bent kurios kartų vertybės ir požiūris į socialinį teisingumą nėra tapačios (1 pav.)

1 pav. Kriterijaus A1 „Jeigu žmogaus asmeniniai tikslai nesutampa su visuomenės, jis turi derintis prie visuomenės tikslų“ reikšmių vidurkių variacija kartose

Kokius prioritetus socialinio teisingumo vertybėms suteikia kartos? Visos kartos vieningai kaip svarbiausią įvardino teiginį „Skirtumas tarp to, ką uždirba Lietuvoje turtingi žmonės ir eiliniai piliečiai, yra per daug didelis“. Gyventojų nuomonė tik patvirtina statistinius rodiklius, kadangi pagal Eurostat matuojamą Gini koeficientą Lietuva priskiriama prie didžiausią turtinę diferenciaciją turinčių ES valstybių.

Dėl antrosios socialinio teisingumo vertybės kartų nuomonės išsiskyrė. Dvi vyresnės kartos (Tylioji ir Bumo) kaip antrą prioritetą pasirinko vertybę „Visuomenėje sukurtas gėrybes reikia perskirstyti taip, kad būtų patenkinti pagrindiniai poreikiai ne tik gerai uždirbančių, bet ir visų kitų žmonių“. Tuo tarpu jaunesnės kartos (X ir Millenial) antru prioritetu pasirinko vertybę „Manau, kad priimti sprendimai yra sąžiningi ir teisingi tik tada, kai juos

priimant žmogus dalyvauja asmeniškai“. Šis rezultatas dar kartą patvirtina, kad individualistų ir kolektyvistų santykis kartose skiriasi.

Preliminarių scenarijų konstravimas

Scenarijų kūrimui buvo panaudotas GBN metodas. Kuriant scenarijus pagal GBN metodiką nesiekiama sukurti konkrečios prognozės ar pasiekti kažkokio galutinio tikslo. Metodikos tikslas – apibrėžti būdingus įvykius (kelio ženklus), kurie parodytų, kuri ateities versija rutuliojasi. Tai reiškia, kad jau šiandien galima pasirengti ateičiai, priimant sprendimus, prisiderinant prie labiausiai tikėtinos ateities. Sudarant ir detalizuojant daugiamačius, vienu metu besivystančius scenarijus, organizacijai padedama greičiau ir užtikrintai priimti sprendimus.

Scenarijų kūrėjai pabrėžia, kad reikia aptarti ne mažiau kaip keturis scenarijus. Jeigu nagrinėjami tik du scenarijai, tai sukuriamos optimistinės ir pesimistinės ateities versijos. Kai nagrinėjamos tik dvi galimos ateities versijos, kyla noras pasirinkti jų vidurio scenarijų. Kai nagrinėjama galimų scenarijų matrica, planuotojai gali nagrinėti beveik begalinį scenarijų skaičių.

Pagal šią metodiką pirmuoju žingsniu nustatoma pagrindinė problema arba pagrindinis klausimas, į kurį scenarijų planavimo metodais buvo norima atsakyti. Pagrindinis šio tyrimo klausimas buvo toks:

„Kokius iššūkius visuomenei ir jos saugumui kelia individualistų ir kolektyvistų santykio pokyčio formuojamų socialinio teisingumo vertybių prioritetai?“

Atliktos analizės pagrindu buvo parinktos dvi pagrindinės varomosios jėgos.

Pirmoji jėga – individualistų ir kolektyvistų proporcijų pokytis, Šis pokytis sutampa su kartų kaita, ir į aktyvų socialinį-ekonominį gyvenimą įsijungiančioms naujoms kartoms būdingas didesnis individualumo siekis nei vyresnėms kartoms. Būtent šių kartų vertybės lems ateities socialinę politiką, socialinį teisingumą ir jų pokyčius.

Antroji varančioji jėga – gyventojų įtraukimas į sprendimų priėmimą, kadangi antru vertybiniu prioritetu jaunesnės kartos pasirinko teiginį „Manau, kad priimti sprendimai yra sąžiningi ir teisingi tik tada, kai juos priimant žmogus dalyvauja asmeniškai“. Jaunesnės kartos daugiau individualistinės, pasitikinčios savimi ir dalyvavimui sprendimų priėmime teikia vertina labiau nei vyresnės kartos.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad pasirinkus kitas jėgas būtų kitas scenarijų rinkinys.

Jungiant išskirtas dvi pagrindines varomąsias jėgas, buvo sudaryti keturi galimi scenarijai. Visi scenarijai sudaro matricą 2 x 2 (2 pav.).

2 pav. Galimi scenarijai, sudaryti pagal išskirtas varomąsias jėgas

Emigracija. Jausdamiesi esą nuošalyje nuo priimamų sprendimų, nematydami galimybių įgyvendinti savo lūkesčius ar dalyvauti sprendimų priėmime gyventojai pradeda emigruoti. Šį scenarijų skatina globalizacija, mažėjantis visuomenės solidarumas, didelė pajamų diferenciacija, pasitikėjimo valstybe ir dalyvavimo socialiniame ir politiniame gyvenime praradimas. Socialinė įtampa skatina ne tik emigraciją į kitas valstybes, bet ir valstybės viduje. Mažėja gyventojų skaičius, intensyviai nyksta kaimai ir miesteliai, prarandamas didelis paveldo ir kultūros sluoksnis, tradicijos, o tai, savo ruožtu, vėl didina visuomenės uždarumą ir individualizmą.

Aktyvi visuomenė. Didėja gyventojų aktyvumas, jie vis daugiau įsitraukia į bendrą veiklą ir sprendimų priėmimą. Daug sprendimų priimama e. balsavimo būdu. Dėl įtraukimo į sprendimų priėmimą didėja gyventojų tarpusavio pasitikėjimas, jie aktyviai dalyvauja socialiniame ir politiniame gyvenime. Bendruomenės įgyja vis daugiau sprendimo priėmimo galių. Turimos bendros žinios padeda mažinti korupcijos lygį. Informacinių technologijų pažanga lemia naujų, virtualių socialinių tinklų, gilesnių internetinių diskusijos ir komentarų plėtrą.

Pasitikinti visuomenė. Visuomenėje aktyviai aptariamos kylančios problemos, priimant sprendimus ieškoma konsensuso tarp atskirų visuomenės grupių. Dėl aukšto pasitikėjimo lygio visuomenėje vyksta aktyvus bendradar-

biavimas ir vystosi kolektyvizmas. Pilietinį pasitikėjimą šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje didele dalimi palaiko šiuolaikinės informacinės technologijos. Pasitikėjimo visuomenėje didinimas, konkurencinis įtikinėjimas padeda rasti bendrą konsensusą, pagrįstai keisti politikos kryptį, formuoti gyventojų lūkesčius ir motyvuoti socialines grupes.

Apatija. Visuomenės nuomonė menkai formuojama, visiems aktualūs sprendimai priimami jų nesiaiškinant ir nepaisant visuomenės pritarimo, galimos sprendimų alternatyvos nenagrinėjamos. Nors pagal kolektyvistinę ideologiją a priori manoma, kad visuomenės lyderiai išmano problemas geriau už kitus, todėl reikia jais pasitikėti ir leisti jiems spręsti visiems aktualias problemas, tačiau nežinodami kylančių problemų ir nedalyvaudami sprendimų priėmime žmonės vis mažiau domisi socialine aplinka ir joje vykstančiais procesais. Šis scenarijus visai tiktų agrariniu visuomenės vystymosi laikotarpiu. Visuomenėje nesiformuoja aktyvios piliečių grupės, nėra protestų, opozicinių pareiškimų, streikų.

Sukurti scenarijai buvo pristatyti ir aptarti Mykolo Romerio universitete, 2013 m. spalio 10-11 d. vykusios SOCIN konferencijos "Socialinės inovacijos: teorinės ir praktinės įžvalgos" subsekcijoje „Socialinis teisingumas".

Išvados

1. Pastarųjų metų teoriniai ir empiriniai tyrimai rodo, kad vertybės yra vienas iš pamatinių socialinio teisingumo suvokimo elementų. Socialinio teisingumo vertybių analizę sunkina tai, kad jų samprata ir prioritetai keičiasi kartu su socialine – demografine aplinka, suvokiamiems teisingiems socialinio teisingumo principams didelės įtakos turi individo savybės ir pozicija visuomenėje.
2. Lietuvos gyventojų vertybių prioritetų nustatymui buvo panaudoti bandomosios ir reprezentatyvios apklausų duomenys. Šios apklausos duomenys buvo nagrinėjami dviem aspektais: kolektyvistiniu – individualistiniu ir gyventojų kartų aspektu. Pasirinkti kriterijai išskyrė tris skirtingų pažiūrų respondentų aibes: 466 (44,4 proc.) individualistų, 215 (20,5 proc.) kolektyvistų ir 369 (35,1 proc.) neapsiprendusių asmenų.
3. Atlikta respondentų kartų vertybių analizė parodė, kad visos kartos vieningai svarbiausią įvardino teiginį (vertybę) „Skirtumas tarp to, ką uždirba Lietuvoje turtingi žmonės ir eiliniai piliečiai, yra per daug didelis". Dėl antrosios socialinio teisingumo vertybės kartų nuomonės išsiskyrė. Dvi vyresnės kartos kaip antrą prioritetą pasirinko vertybę „Visuomenėje sukurtas gėrybes reikia perskirstyti taip, kad būtų patenkinti pagrin-

diniai poreikiai ne tik gerai uždirbančių, bet ir visų kitų žmonių“. Tuo tarpu jaunesnės kartos antru prioritetu pasirinko vertybę „Manau, kad priimti sprendimai yra sąžiningi ir teisingi tik tada, kai juos priimant žmogus dalyvauja asmeniškai“.

4. Atliktos analizės pagrindu buvo parinktos dvi pagrindinės varomosios jėgos. Pirmoji jėga – individualistų ir kolektyvistų proporcijų pokytis. Antroji varomoji jėga – gyventojų įtraukimas į sprendimų priėmimą.
5. Jungiant išskirtas dvi pagrindines varomąsias jėgas, pagal GBN metodiką buvo sudaryti keturi galimi scenarijai: emigracija, aktyvi visuomenė, pasitikinti visuomenė ir apatija. Du pozityvūs scenarijai – aktyvi visuomenė ir pasitikinti visuomenė – atitinka darnios plėtros principus. Kiti du scenarijai – emigracija ir apatija – atskleidžia galimą visuomenės stagnaciją, didelį socialinės atskirties lygį, socialinės sanglaudos visuomenėje stoką.

Literatūra

1. Armstrong, J. S. (2006). Findings from evidence-based forecasting: methods for reducing forecast error, International Journal of Forecasting., Vol. 22, No. 3, pp. 583–5-98.
2. Ascher, W. Overholt, W. (1983). Strategic Planning and Forecasting: Political Risk and Economic Opportunity. NY: Wiley-Interscience.
3. Bishop, P.; Hines, A.; Collins, T. (2007). The current state of scenario development: an overview of techniques. Foresight. Vol. 9, No. 1, p. 5–25.
4. Georghiou, L.; Keenan, M. (2005). Evaluation of national foresight activities, assessing rationale, process and impact. Technological Forecasting and Social Change, Vol. 73, No. 7, p. 761–777.
5. Hogg M.A., Vaughan G.M. Social Psychology, third edition. Harlow: Prentice Hall, 2002.
6. Howe, N. & Strauss, W. (2000). Millennials rising. New York, NY: Vintage Books.
7. Impact of Technological and Structural Change on Employment. Prospective Analysis 2002. Background Report. European Commission. European Science and Technology Observatory Network. Report EUR20258.
8. Juknevičius S. Skirtingumo dimensijos: Lietuvos gyventojų vertybės europiniame kontekste. Vilnius: Gervelė, 2002.

9. Langlois, R. N. (2000). Modularity in technology and organizations. Research Paper. No. 1/00, The University of Connecticut, Storrs, Ct, Version 2.0, February.
10. Lazutka R. (2006). Ar socialinis teisingumas Lietuvai per brangus? Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai : konferencijos medžiaga. p. 30-36.
11. Popper, R. (2008). Foresight methodology. In: Georghiou, L.; Cassingena, J.; Keenan, M.; Miles, Popper, R. (Eds). The Handbook of Technology Foresight. Aldershot: Edward Elgar.
12. Rotmans, J.; van Asselt M.; Anastasi, C.; Greeuw, S.; Mellors, J.; Peters, S.; Rothman, D.; Rijkens, N. Visions for a sustainable Europe. Futures. 2000, 32: 809–831.
13. Saaty, T. L. (1994), Fundamentals of Decision Making with the Analytic Hierarchy Process, USA7 RWS Publications, Pittsburgh, PA.
14. Saaty, T. L. (2007). Time dependent decision-making; dynamic priorities in the AHP/ANP: Generalizing from points to functions and from real to complex variables. Mathematical and Computer Modelling. No. 46(7-8), p. 860–891, October.
15. Schoemaker, P. J. H. (1991). When and how to use scenario planning: a heuristic approach with illustration. Journal of Forecasting, 1991, 10: 549–564.
16. Schoemaker, P. J. H. (1995). Scenario planning: a tool for strategic thinking. Sloan Management Review, 36:25–40.
17. Schwartz, P. (1996) The Art of The Long View: Planning for the Future in an Uncertain World. New York, Doubleday, 288 p.
18. Schwartz, S. H. (2006) Value orientations: Measurement, antecedents and consequences across nations. In R. Jowell, C. Roberts, R. Fitzgerald, & G. Eva (Eds.), Measuring attitudes cross-nationally - lessons from the European Social Survey. London: Sage.
19. Sustainable Development Scenarios for Rio+20. UN Department of Economics ans Social Affairs. February, 2013. www.sustainabledevelopment.un.org/ [žr. 2013. 10.02].
20. The Future Role of Civil Society. World Economic Forum, January 2013. www.weforum.org/reports/future-role-civil-society [Žr. 2013,10,02].
21. Van der Heijden, K. The Art of Strategic Conversation. Chichester: John Wiley & Sons, 1996.
22. Volkery A., Ribeiro T., Henrichs T., Hoogeveen Y. (2008). Your Vision or My Model? Lessons from Participatory Land Use Scenario Development on a European Scale. Systemic Practice and Action Research, 21, 459-477.

SOCIAL JUSTICE SCENARIOS : GENERATION AND THEIR VALUE PRIORITIES

Vitalija Rudzkienė , Miglė Eleonora Černikovaitė

Summary

The aim of the paper is to consider how two conflicting ideological groups: individualists and collectivists , perceive social justice according their value priorities. This article aims to contribute to this gap reduction and to sustainable and socially just public policy development. The study is based on comparative literature analysis and descriptive statistics , consistency and variance analysis made o data from representative surveys, also using scenarios method to predict possible future trends of social justice developments. Application of scenarios in social - economic , in communication , engineering systems reveals the main factors and the development of ideas drop their relations , and the impact of future visions. The article reveals developed social justice scenarios for different generations and idealogical groups. But those scenarios should be improved and refined assessment of global trends and the accumulated historical experience. It is very important for the society norms prevailing perception that this article does not deal with the framework .

Keywords - Perceived social justice , social inclusion , social exclusion , scripts , managing collaboration .

Article is prepared within the project funded by Council of Sciences in Lithuania, SIN- 12005 „Citizens and consumers of socio- economic justice perception making guidelines .

Vitalija RUDZKIENĖ. Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Ekonomikos ir verslo instituto profesorė, socialinių mokslų habil. daktarė, technologijos mokslų daktarė. El. paštas: vital@mruni.eu.

Miglė Eloenora ČERNIKOVAITĖ. Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Ekonomikos ir verslo instituto doktorantė, ekonomikos mokslai. E.paštas: miglec@mruni.eu.

Vitalija RUDZKIENĖ. Doctor Habil. of Social Sciences, Doctor of Technological Sciences, Full Professor at the Insitute of Economics and Bussiness, Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University. E-mail: vital@mruni.eu.

Miglė Eloenora ČERNIKOVAITĖ. Post graduate student of Economics at the Insitute of Economics and Bussiness, Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University. E-mail: miglec@mruni.eu.